

Skydda barn

Gör upp med begreppet "vanartig". Gamla tankegångar ligger som en slöja över lagstiftning, synsätt och agerande. Vi behöver en ny grund för ett modernt barnskyddsarbete.

Text: Madeleine Cocozza | Illustration: Cecilia Lundgren/HarvestAgency | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 1 2014](#)

I Sverige finns lagar som ska förhindra att barn far illa. Barnskyddssystemet – anmälan, utredning, insats – ska utgöra en rättssäkerhet för barn: rätten att växa upp utan att bli fysiskt eller psykiskt misshandlad, utsatt för sexuella övergrepp eller försummelse.

Därför uttrycker människor unisont förtvivlan och ilska när det uppdagas att barn farit illa utan att bli identifierade eller under det att de varit omhändertagna för samhällsvård. Såväl den aktuella socialtjänsten som politiker, massmedia, professionella och allmänheten upprörs: Hur kan det vara möjligt? Var ligger bristerna? Då det faktiska arbetet med att utforma barnskyddssystemet är delegerat till de 290 kommunerna, får den aktuella socialtjänsten klä skott för kritiken.

I mitt avhandlingsarbete 2007 studerade jag hur barns behov av skydd är tillvarataget inom den sociala barnavården och jag såg en rad brister i konstruktionen av barns skydd. Förändringar som skulle behöva genomföras, hindras dock av ideologiska blockeringar och organisatoriska hinder, invävda i barnskyddssystemet. De beror med rätt hög sannolikhet på att barnskyddssystemet vilar på ett "vanartsparadigm" från 1902 i och med lagen "angående uppfostran åt vanartade och i sedligt afseende försummade barn".

Trots att lagtexter sedan reformerats för att 1982 ta form i

Socialtjänstlagen, kvarstår avgörande grundpelare: barns skydd är kopplat till social klass och två målgrupper utgör skäl för omhändertagande. Det är socialt belastade grupper som blir utsatta för statens kontroll av hur de sköter sina barn (även om de blir erbjudna detta som en social tjänst) och eget beteende (vanartade) samt miljöskäl (i sedligt afseende försummade) som utgör möjligheten att omhänderta barn.

Men vanartsparadigmet är inte förenligt med ett välfärdssamhälle 2013, utan ger upphov till flera konstruktionsfel i barnskyddssystemet. I syfte att öka kunskapen kring bristerna i barnskyddssystemet skrev jag efter min avhandlingsstudie boken *Barn far illa! En analys av bristerna i samhällets familjebygge*, där jag förslår följande förändringar.

Skapa En barnskyddsutbildning. I 3 kap. Socialtjänstlagen regleras endast att kommunerna ska anställa personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Den vaga skrivningen beror förmodligen på att staten tvingas tillbaka av ett organisatoriskt hinder; kommunernas självstyre. I praktiken är det oftast socionomer som anställs i barnskyddssystemet. Socionomprogrammet omfattar 210 högskolepoäng och är en generell grundutbildning. Den utbildar inte specifikt för uppdraget att skydda barn. Det innebär i den sociala praktiken att en socionom (eller person med likvärdig utbildning) kan anställas 23 år gammal utan någon som helst arbetslivserfarenhet direkt ut till arbetet med barns skydd. Det finns inget stopp i lagstiftningen mot detta! Studier, exempelvis Pia Thams doktorsavhandling *Arbetsvillkor i den sociala barnvården*, visar att socionomer ofta lämnar myndighetsutövningen med barns skydd när de fått erfarenhet och vidareutbildning.

De professionella som arbetar med de tre skyddsnivåerna för barn som far illa – anmälan, utredning, och insats – behöver i stället utbildas specifikt för arbetsuppgifterna; en utbildning som saknas idag. En barnskyddsutbildning skulle kunna innefatta en grundutbildning (till socionom, läkare,

psykolog, jurist, lärare), några års arbetslivserfarenhet av arbete inom exempelvis socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri, skola, förskola. Därefter en påbyggnadsutbildning för de specifika uppgifterna inom barnskyddssystemet.

Inför nationell statistik I Sverige förs ingen nationell statistik över barnskyddssystemet. Vi vet inte på nationell nivå hur många barn som anmäls, vilka professionella som anmäler, hur många och vilka anmälningar som leder vidare till utredning, hur många barnavårdsutredningar som genomförs. Det innebär att ett viktigt verktyg för att utvärdera barnskyddssystemet saknas. Enligt Socialstyrelsen saknas nationellt register på grund av ett motstånd mot att föra personnummerbaserad statistik avseende anmälningar, som kan innebär en integritetskränkning av föräldrar. Jämför vi med anmälan om brottmisstanke så värderas den av statsmakten på annat sätt, den statistikförs.

Det här är en registrering som jag tror att de flesta människor i dag skulle acceptera. Vi lever i ett samhälle där vi registreras av olika skäl. Om en anmälan om misstanke att barn far illa inte leder till utredning, anges motiv till bedömningen och handlingen sekretessbeläggs.

Ta bort det politiska steget i barnskyddssystemet. Ett tvångsomhändertagande kräver tre beslut; ett professionellt, ett politiskt och ett juridiskt/ politisk. Socialarbetare måste förelägga barnavårdsutredning för socialnämnden som har att bifalla eller avslå förslaget. Det innebär att ett barns behov av skydd, i ett av tre steg, helt avgörs av politiker. Den ordningen motiveras inte av politisk insyn då den nödvändigheten tillgodoses i förvaltningsrätten. Så varför finns ett renodlat politiskt steg i barnskyddssystemet? Förmodligen återigen en kombination av historia och ekonomiska intressen. Barn/unga som placeras utanför hemmet utgör en kostnad för kommunerna. Den kostnaden får kommunerna kontroll över genom att de ges mandatet att själva fatta beslutet om en

tvångsvårdsansökan. Men det kan finnas en överhängande risk för att kommunernas ekonomi och inte barns behov av skydd blir avgörande vid besluten.

Lyft ur barnskyddssystemet ur socialtjänsten. Det faktum att barns skydd idag återfinns i en myndighet som ansvarar för sociala tjänster har sitt ursprung i vanartsparadigmets ideologiska grund, där skyddsbehovet kopplas till social klass. Det är olyckligt av flera skäl. Ett är att människor som söker hjälp för sociala problem per automatik möter barnskyddssystemet. Ett annat skäl att staten "färgar" barn som far illa med social klass vilket kan medföra att barn och unga i andra sociala klasser får svårare att erhålla skydd.

En myndighetsutövning som vänder sig till barn i alla samhällsklasser bör utövas av en neutral rikstäckande myndighet. Samhällets skydd till barn som far illa är ett specifikt politiskt uppdrag som för att hjälpa barnen innefattar ett frihetsberövande ingrepp i familjer. Det är inte rimligt att en myndighetsutövning av det slaget organiseras som en social tjänst och åläggs 290 kommuner som har olika förutsättningar för att utverka barns skydd.

Metodutveckla det samhälleliga föräldraskapet. Ett barn som tvångsomhändertas utsätts från samhällets sida för ett potentiellt trauma. Vid ett omhändertagande med stöd av tvång måste de som utför ingreppet i barnet och familjernas liv utgå från att det kan komma att upplevas som en traumatisk kris för dem det berör.

Hur har samhället då utformat detta steg för att minimera negativa psykologiska konsekvenser för barnet? Det finns ett magert utbud av litteratur, metodböcker, kunskap, som lär ut hur barn ska mötas vid det potentiella traumat; hur barn ska omhändertas för att i möjligaste mån undgå att bli traumatiserade. Mot bakgrund av att det är ett arbete som utförts sedan 1902 är det en förvånansvärd kunskapslucka. Det finns förmodligen en betydande erfarenhet bland socialsekreterare som utfört och utför ingreppet om hur det

ska genomföras, men varför de professionella som utfört arbetet inte mer studerat och dokumenterar ingreppet är en fråga. Hur det kommer sig att en stat utför omhändertaganden av barn utan att i nämnvärd utsträckning metodutveckla eller utvärdera det, är en annan?

En barnskyddsklinik som utgör en mellanstation för barnet/den unge mellan biologisk familj och det nya hemmet/institutionen behöver inrättas. Barnen behöver möta professionella som förklarar för barnet vad som sker. De behöver möta de biologiska föräldrarna och börja arbeta med separationen. Det nya behöver presenteras så att barnet får en möjlighet att förbereda sig tillsammans med föräldrar och det nya familjehemmet/institutionen. En klinik där professionella kan hjälpa barnen att sätta ord på det som sker så barnet får en möjlighet att begripa det obegripbara. Det behöver göras utredning och planeras behandling för barn och ungdomar som levt i miljöer av övergrepp, misshandel och vanvård. Det skulle låta sig göras i en dylik mellanstation.

Det finns en tradition av att det är bäst för barn och unga att komma till ett annat hem/familj, men i ett första steg behövs professionella som kan hantera krisen och det potentiella traumat samt upplägget av kommande behandling – vård utanför hemmet.

Barn- och ungdomspsykiatriska kliniker har inte åtagit sig uppdraget att utforma enheter i vilka barn som far illa får hjälp. Samhället torde kunna utgå ifrån att alla barn som separeras under tvång från sina föräldrar riskerar att ha eller utveckla psykisk ohälsa. De barn- och ungdomspsykiatriska klinikerna som ofta bygger sitt arbete på det faktum att föräldrar tar sina barn till vården, riskerar att försumma denna grupp av barn med stora behov av vård.

Barn- och ungdomspsykiatriska enheter som explicit avsätter personal och kliniskt arbete för barn som far illa borde vara en självklarhet. Därför bör en lagstadgat skyldighet om två ingångar till klinikerna införas; den ena för barn vars

föräldrar söker hjälp, den andra för barn som far illa.

Tillsätt en kommission som utifrån syftet att skapa ett barnskyddssystem byggt på kunskapsläget idag, förutsättningslöst diskuterar frågor som: Är socialtjänsten en lämpad myndighet? Vilken utbildningsbakgrund behöver professionella som arbetar med barns skydd? Vem ansvarar för att nationell statistik avseende barns skydd införs? Hur ska ett tvångsomhändertagande genomföras med hjälp av samhällets institutioner? Hur ska metoder utformade i den sociala praktiken dokumenteras och utvecklas?

Hur ska ett barnsskyddssystem konstrueras på ett sätt som garanterar att inga barn far illa?

madeleine.cocozza[at]bredband.net

Madeleine Cocozza är socionom, leg. psykoterapeut, med. dr. och studierektor vid Hälsouniversitet, Linköpings universitet.

Läs vidare

Barn far illa! En analys av bristerna i samhällets familjebygge, Madeleine Cocozza, Carlssons 2013.

Arbetsvillkor i den sociala barnvården, Pia Tham, Rapport i socialt arbete 128, Socialhögskolan Stockholm 2008.

Att rymma både och – om vanlighet, mod och professionella samtal, Carina Håkansson, Mareld 2007.